

pro rumantsch

Brev averta dals 15-11-2011

- als 120 commembers dal Cussegl grond
- a la Regenza grischuna
- a la Lia rumantscha

*Per infurmaziun:
a las vischnancas da pionier
als presidents da Pro Idioms
a las medias*

Rumantsch Grischun en scola

„Il pievel na vul betg quest Rumantsch Grischun en scola“, pretenda Pro Idioms simplamain. Nus da Pro Rumantsch duvrain in pèr plets dapli per nossa argumentaziun...

Stimadas dunnas, stimads umens

Avant 30 onns, cur ch'i na deva anc nagin Rumantsch Grischun (RG), aveva il chantun Grischun da metter a disposiziun **meds d'instrucziun en set variantas**: per tudestg, per talian ed en tschintg idioms rumantschs. Questa situaziun ha adina gi sco consequenza in program da meds d'instrucziun rumantschs d'ina **quantitad ed actualitad modesta**.

Avant 29 onns è vegnida creada la lingua da scrittira cuminaivla, il RG. Cura che la Lia rumantscha (LR) ha vis il grond resun e la buna derasaziun dal RG, ha la radunanza da delegads da la LR decidì il 2002 da sustegnair e da promover l'introducziun dal RG en scola – uschè spert ed uschè bain preparà sco pussaivel. Il 2003 ha il Cussegl grond decidì dad edir novs meds d'instrucziun rumantschs mo pli en RG a partir dal 2005. Sin basa da quel conclus ha la Regenza elavurà in concept general per l'introducziun dal RG en scola. Da l'atun 2007 enfin l'atun 2009 han **gia passa 30 vischnancas da pionier** introduci il RG sco lingua d'alfabetisaziun en lur scolas, e quai **adina cun entschaiver cun l'emprima classa**. Ils emprims “uffants-pioniers” èn ussa en la tschintgavla classa da la scola primara. Tranter il 2007 ed il 2009 n'han ins betg udì bler en connex cun il RG en scola. La magistraglia da las vischnancas da pionier han pudì far lur lavur per gronda part **en ruaus e quietezza**. Ils uffants n'han gi damain, dentant era betg dapli difficultads en scola pervi da la lingua d'alfabetisaziun RG.

Oz èsi cler: **RG sco lingua d'alfabetisaziun funcziunescha**. Quai demussa in studi da l'universitad da Friburg ch'è vegnì publictà l'october 2011. “Uffants cun RG” ed “uffants cun idiom” cuntanschan en quarta classa **competenzas pli u main identicas cun “leger” e cun “scriver”**. Magistras e magisters che instrueschan gia RG conferman e beneventan quests resultats perquai ch'els han fatg experientschas sumegliantas. Ed els èn **intgantads dals novs meds d'instrucziun en RG** che stattan gia a disposiziun per las emprimas tschintg classas da la scola primara.

Il schaner e favrer 2011 è la resistenza cunter il RG (ch'igl ha adina era dà sper la gronda acceptanza) vegnida organisada da las uniuns Pro Idioms Engiadina e Pro Idioms Surselva. Questas uniuns refuseschan RG sco lingua d'alfabetisaziun e pretendan in program cumplet da meds d'instrucziun en tut ils idioms. Per mussar che Rumantschas e Rumantschs san era guardar enavant e betg mo enavos, avain nus, ina gruppa d'iniziants lantschè il Manifest “Pro Rumantsch” en l'internet l'avrigl 2011 (www.prorumantsch.ch). Cun questa acziun avain nus vulì manifestar ch'ina **part considerabla dal “pievel” rumantsch** giavischa tuttavia l'alfabetisaziun en RG, tranter auter da maniera explicita quellas passa 1200 personas che han signà il manifest **cun lur num cumplet**.

Sin basa da la campagna e da la pressiun da vart da Pro Idioms han la LR ed il chantun Grischun **deplorablmain bandunà lur strategia d'origin** e proponan ussa **in uschenumnà cumpromiss**, numnadamain ina sort da coesistenza da dus differentes systems da scola rumantscha, in cun RG sco lingua d'alfabetisaziun e l'auter cun l'alfabetisaziun en ils idioms correspundents. Tenor quest cumpromiss duess il chantun ussa metter a disposiziun atgnamain **meds d'instrucziun en otg (!) variantas**: tudestg, talian, RG e tschintg idioms rumantschs. Quai è ina pretensiun exagerada,

nunrealistica ed absurda – en consideraziun ch'i dat il RG dapi ina generaziun e ch'il RG è sa cumprovà e sa cumprova mintga di en blers secturs, e dapi quatter ons era en scola.

Ils iniziants da Pro Rumantsch n'èn betg vegnids integrads en quella discussiun per in cumpromiss. Perquai essan nus ans decis per la via da questa brev averta.

Nus essan preoccupads ed ans faschain quitads, che la strategia d'origin dal project RG en scola vegn ussa messa en dumonda – sin **mesa via** – da la Lia rumantscha e da commembers da las autoritads politicas. La strategia d'origin da **5 → 1** (da tschintg ad ina varianta scritta) vegn transfurmada ad ina strategia da **5 → 6!** La Regenza grischuna aveva previs il 2004 en ses concept davart l'introducziun dal RG en scola ina fasa da pionier a partir da l'onn da scola 2007/08 ed ina fasa da consolidaziun a partir da l'onn da scola 2015/16. Interrumper il project ussa, respectivamain modifitgar quel a moda substanziala **na fa nagin senn ed è in agir senza responsabilidad.**

Ina innovaziun linguistica sco il RG munta in enritgiment immens per la lingua rumantscha. Nus essant dentant era conscients che questa innovaziun chaschuna era irritaziuns. Perquai èsi impurtant da proceder cun precauziun, era per quai che pertutga la planisaziun dal temp.

Innovaziun na funcziuna dentant betg, sch'ins banduna la visiun oriunda e sche "tut" duai tuttenina puspè esser pussaivel – per amur da la pasch.

Nus ans permettain perquai d'As preschentar quatter pretensiuns :

1. **Dai** a las vischnancas da pionier **in ferm e cler signal** ch'ellas sajan – cun l'introducziun dal RG en scola – **sin la dretga via**, perquai ch'il concept da la Regenza prevesa a lunga vista che tut las vischnancas introduceschan RG sco lingua d'alfabetisaziun.
2. **Prendai l'illusiun** a las vischnancas che n'han betg anc introduci RG u che vulan eventualmain puspè turnar tar l'idiom, ch'i saja pussaivel en avegnir da realisar meds d'instrucziun equivalents en buna quantidad, actualitad e qualitad en RG ed en tut ils idioms.
3. Las vischnancas da pionier che han decis u decidan anc da turnar tar l'alfabetisaziun en l'idiom duain vegnir animadas da maniera lianta da realisar quest return – analog a l'introducziun dal RG – puspè a partir da l'emprima classa. Midadas abruptas nuncoordinadas fissan in agir **senza responsabilidad vers ils uffants**. Sch'il Parlament e la Regenza n'infurmeschan betg da maniera clera ed obliganta en quests trais puncts, cuntinuan las discussiuns, las confusiuns e las malsegirezzas areguard RG en scola senza fin.
4. Il studi da l'universitad da Friburg menziunà survart mussa ch'uffants alfabetisads en RG cuntanschan resultats main buns en las cumpetenzas "a bucca" (en l'idiom correspondent) che uffants alfabetisads en l'idiom. Quai è in cler segn ch'ins sto tschertgar **novas soluziuns creativas per promover las cumpetenzas orales** (en l'idiom) e ch'igl è raschunaivel da **metter a disposiziun dapli meds finansials per quest scopo**.

Senza ina lingua da scrittira cuminaivla ha la Rumantschia paucas schanzas da svilup en la societad da comunicaziun moderna d'ozendi. Per nus e per bleras Rumantschas e blers Rumantschs vala perquai: ils idioms èn nossa lingua dal cor, nus als discurren en la comunicaziun orala en tut las colurs regiunalas e localas. En scola dain nus als uffants dentant la pussaivladad dad emprender la lingua da scrittira cuminaivla. I na fa dentant nagin senn da pretender dals uffants da stuvair emprender e dumagnar duas variantas scrittas da la medema lingua. Tge che fa da basegn n'èn betg "cumpromiss" che chaschunan confusiun e malsegirezza, tge ch'è ussa impurtant è puspè clerezza e dapli entusiassem.

Cun amiaivels salids
Manifest Pro Rumantsch
Maria Cadruvi + Gian Peder Gregori